

נה ע"ב

[א] גמ' סיפא - גירסת הרמב"ם רישא.

אור אליהו

שיש בו נדנוד עבירה", הרי אין זה רק "נדנוד עבירה" אלא זו עבירה גמורה. ואולי משום כך¹¹ גרס רבינו "לא תווי תשעה באב", שאסור במלאכה רק במקום שנהגו, ועליו שייך לומר שיש בו רק "נדנוד עבירה". ועוד אמרו בתענית (ל ע"ב): "רבי עקיבא אומר, כל העושה מלאכה בתשעה באב, אינו רואה סימן ברכה לעולם"¹².

[א] במשנה: "מושיבין שובכין לתרנגולים בארבעה עשר, ותרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה, ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה". והקשו על זה בגמ': "השתא אותובי מותבינן, אהדרוי מיבעיא. אמר אבי,

בערבי שבתות ובערבי ימים טובים כו' ובכל מקום שיש שם נידנוד עבירה, לא תווי תענית ציבור⁸ - אינו רואה סימן ברכה לעולם". ונראה הטעם שצריך לגרוס "לא תווי תשעה באב", שכן על הגירסא שלפנינו יש להקשות, הרי בתענית ציבור איסור המלאכה הוא איסור גמור⁹, ואילו בתשעה באב אין איסור גמור, אלא יש מקומות שנהגו שלא לעשות בו מלאכה, כמבואר להלן (נד ע"ב): "אין בין תשעה באב לתענית ציבור, אלא שזה אסור בעשיית מלאכה, וזה מותר בעשיית מלאכה במקום שנהגו"¹⁰. ואם כן קשה, כיצד הגמ' מרבה תענית ציבור ממה שכתוב "כל מקום

לעולם". וכן פסק בשו"ע (תקנ"ד, כב) ואכן גם הוא הוסיף (שם כד): "כל העושה מלאכה בתשעה באב, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה".

11. וכן כתב לפרש את הגהת רבינו בספר גביע הכסף.

12. וכן מצאנו לגבי פורים, שגם בו איסור המלאכה תלוי במנהג, וכמו שכתב השו"ע (תרצו, א): "פורים מותר בעשיית מלאכה ובמקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין" וגם שם הוסיף השו"ע: "והעושה, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם". ורבינו בביאורו לשו"ע (שם) כתב שדבר זה נלמד מהברייתא שבסוגייתנו: "והעושה - פסחים נ' ב' ובכל מקום שיש נדנוד עבירה". ומבואר מזה, שרק כאשר יש נדנוד עבירה בלבד, שייך לומר שאינו רואה סימן ברכה. וכן מצאנו לגבי מכירת ספר תורה ובתו לאמה (מגילה כז ע"א): "תנו רבנן, לא ימכור אדם ספר תורה אף על פי שאינו צריך לו. יתר על כן אמר רבי שמעון בן גמליאל, אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו, אינו רואה סימן ברכה לעולם" (והרי ברור שאין איסור למכור את בתו לאמה).

הכנסת הגדולה (יו"ד ער הגהות ב"י אות ג) והובאו דבריו להלן הערה 12.

8. וכן גרסו רש"י (ד"ה תענית), רי"ף (טז ע"ב), ר"ן (על הרי"ף יז ע"א, ובחידושים), ספר העיתים (ב), מאירי ועוד. וכן הוא במדרש שכל טוב (שמות בא יב). ועיין להלן הערה 12 מה שכתבנו ליישב גירסא זו.

9. היינו בתעניות האמצעיות והאחרונות שגזרו על הגשמים, כמו שכתוב במשנה (תענית א. ו): "עברו אלו ולא נענו בית דין גזרין שלש תעניות אחרות על הצבור. אוכלין ושותין מבעוד יום, ואסורין במלאכה" כו'.

10. וכן כתב הרמב"ם (ג, ד) לגבי תעניות ציבור (האמצעיות) שגזרו על הגשמים: "בשלש תעניות אלו כל העם אסורין בעשיית מלאכה ביום ומותרין בלילה" וכן פסק השו"ע (תקעה, ג). ואילו לגבי תשעה באב תלה הרמב"ם את איסור המלאכה במנהג (שם ה, י): "ומקום שנהגו לעשות בו מלאכה עושין, ומקום שנהגו שלא לעשות בו מלאכה אין עושין, ובכל מקום תלמידי חכמים בטלין בו" ולפיכך מובן מה שסיים הרמב"ם: "ואמרו חכמים שכל העושה בו מלאכה אינו רואה סימן ברכה

אור אליהו

להחזירה¹⁶. אבל לתת לכתחילה את הביצים מתחת לתרנגולת בחול המועד, אסור. ומשמע לפי זה, שמה שכתוב אחר כך במשנה: "ואם מתה מושיבין אחרת תחיתה", מדבר גם כן בחול המועד, שאם כבר ישבה תרנגולת על הביצים ומתה בחול המועד, מותר להושיב תרנגולת אחרת במקומה¹⁷.

אבל הרמב"ם כתב (יום טוב ה, כא): "ומושיבין שובכין לתרנגולים, תרנגולת שישבה על הביצים שלשה ימים או יתר ומתה, מושיבין אחרת תחיתה בארבעה עשר, כדי שלא יפסדו הביצים. ובמועד אין מושיבין, אבל אם ברחא במועד מעל הביצים, מחזירין אותה למקומה". ומבואר מדברי הרמב"ם: א. שגם בערב פסח אסור לכתחילה לתת ביצים תחת התרנגולת על מנת לגדלן, אלא רק אם כבר ישבה תרנגולת על הביצים שלשה ימים

סיפא אתאן לחולו של מועד", כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ולפי גירסא זו קושיית הגמ' על מה ששנינו "ותרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה" - הוא ממה ששנינו בתחילת המשנה "מושיבין שובכין לתרנגולים בארבעה עשר". והיינו, כיון שמותר לכתחילה להושיב תרנגולת על הביצים¹³ בארבעה עשר בניסן, כל שכן שאם ישבה ואחר כך ברחא התרנגולת, מותר להחזיר אותה למקומה¹⁴. ולגירסא זו תירוץ הגמ' הוא, שמה שכתוב ברישא "מושיבין שובכין לתרנגולים בארבעה עשר", פירושו שמותר לכתחילה בערב פסח להושיב תרנגולת על ביצים כדי לגדל מהם אפרוחים¹⁵. ומה שכתוב בסיפא: "ותרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה", פירושו שאם נתנו את הביצים מתחת התרנגולת לפני החג, ובחול המועד ברחא התרנגולת, מותר

ואני תמה ומאחר שיש שם איסור סופרים, היאך אינו בעונש בית דין כשאר איסורין. **אפשר שאינו איסור גמור**, אלא כעין מלאכה של ערבי שבתות וערבי ימים טובים. או שמא לדעתי **בשאר תעניות**, שאין בהם איסור מלאכה נאמרה, ונדנד עבירה שבו פירושו בשעת תפלה. וכן נראה מלשון תלמוד המערב הכתוב למטה בסמוך לזה, ושעת תפלה ודאי יש נדנד עבירה בעשיית מלאכה שבו, מפני שכל שלבו להוט למלאכה אין לבו לשמים כל כך, ומתוך כך ייעדו עליו שכל העושה בו מלאכה אינו רואה סימן ברכה לעולם".

13. וזה פירוש "השתא אתובי מותבינן".

14. וזה פירוש "אהדורי מבעיא" (בתמיהה).

15. לשון רש"י: "מושיבין שובכין - כשנותנין ביצים תחת תרנגולת להתחמם, לגדל אפרוחים, קרי מושיבין שובכין". וכן כתב המאירי.

16. "משום הפסד ביצים, דדבר האבד מותר" (מגיד משנה יום טוב ה, כא).

17. על פי המגיד משנה (שם).

והנה כתב הב"י (יו"ד ער) לגבי מכירת ספר תורה: "ומה שכתב אפילו אין לו מה יאכל - שם יתר על כן אמר רשב"ג, אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס"ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם. ומשמע **דכיון דאינו רואה סימן ברכה אסור הוא למוכרו**". והקשה עליו הכנסת הגדולה (שם): "לכאורה נראה דהא ליתא, דאדרבא **בכל מקום דאמרינן אינו רואה סימן ברכה, סימן ברכה אינו רואה, אבל איסורא ליכא**, וכדמשמע בפרק מקום שנהגו באיסור מלאכה **בתשעה באב**, ובפרק קמא באיסור מלאכה בפורים, וכן דקדק רבינו המחבר בטור או"ח סימן תקפה".

ולפי זה לכאורה יש להקשות על מי שגורס (הובאו לעיל הערה 8) כגירסא שלפנינו "לאתויי **תענית ציבור**", הרי איסור מלאכה בתענית ציבור הוא איסור גמור כנ"ל, וכיצד אפשר לרבות אותו ממה שכתוב בכרייתא "כל מקום שיש בו נדנד עבירה". ואכן המאירי שגורס כגירסא שלפנינו כתב: "ומתוך כך ייעדו עליו כאן שאינו רואה סימן ברכה לעולם.

אור אליהו

אותה למקומה", היא לא ממה שנאמר ברישא "מושיבין שובכין לתרנגולים בארבעה עשר", אלא ממה ששנינו מיד אחר כך בסיפא "ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה". והיינו, כיון שאם מתה מותר להושיב תרנגולת אחרת במקומה¹⁹, כל שכן שאם ברחא מותר להחזיר את אותה התרנגולת למקומה²⁰. ועל זה תירץ אביי, לפי גירסת הרמב"ם, "רישא אתאן לחולו של מועד". והיינו שמה ששנינו ברישא²¹: "ותרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה", הכוונה לחול המועד, שאז מותר רק להחזיר את אותה תרנגולת שברחה²². ומה

ומעלה ומתה, מותר להושיב אחרת תחתיה. ב. אם ישבה התרנגולת על הביצים קודם החג ומתה בחול המועד, אסור להושיב במקומה תרנגולת אחרת, אלא רק אם התרנגולת שישבה על הביצים ברחא, מותר להחזיר את אותה התרנגולת ולהושיבה על הביצים.

והסבר סוגיית הגמ' לשיטת הרמב"ם הוא, שמה שכתוב "מושיבין שובכין לתרנגולים בארבעה עשר", הכוונה שמותר בערב פסח "לתקן מקום שיעמדו התרנגולים והתרנגולות"¹⁸. ולפי זה קושיית הגמ' הנ"ל על מה ששנינו "ותרנגולת שברחה מחזירין

20. וזו הקושייה "אהדורי מיבעיא" (במיהה).

21. כלומר שהיא רישא יחסית למה שכתוב אחר כך "ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה". והנה בתפא"י (בועז ב) גם כן פירש את הקושייה כמו שכתבנו למעלה על פי המגיד משנה, אלא שרצה להסביר כן לפי הגירסא שלפנינו בגמ': "סיפא אתאן לחולו של מועד", ולפיכך הקשה שהרי גם "אם מתה" כו' הוא סיפא והיה צריך לומר "מציעתא אתאן לחולו של מועד" (והוסיף שמשמע זה רש"י נטה מדרך זו ופירש בדרך שהבאנו קודם לגירסת הרמב"ם). אכן לגירסת הרמב"ם לפי המגיד משנה ורבנו, "רישא אתאן לחולו של מועד", אתיא שפיר, שהכוונה היא רישא יחסית ל"אם מתה" כו' כנ"ל, ודו"ק.

22. אמנם הרמב"ם בפירוש המשניות (לפי מהדורת הגר"י קאפח) כתב: "אמרו תרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה, הוא בחולו של מועד, ואין צריך לומר בארבעה עשר, שהרי אמר מושיבין כל שכן שמחזירין". הרי שמבואר בדבריו שפירש את קושיית הגמ' ואת תירוצו של אביי כשיטת רש"י, וצ"ע, ושמא צ"ל שחזר בו הרמב"ם במשנה תורה ממה שכתב בפירוש המשניות. אולם עיין בפירוש הרב קאפח למשנה תורה (סם), שביאר את סוגיית הגמ' לשיטת הרמב"ם - באופן שגורס כמו הגירסא

18. לשון השו"ע (תסח, ו). וכתב רבינו בביאורו לשו"ע: "מגיד משנה לגירסת הרמב"ם ופירוש, ושכן נראה מן הערוך". וזה לשון המגיד משנה (סם): "והוא מפרש מושיבין שובכין מלשון שובך, ורוצה לומר מקום שיעמדו התרנגולין והתרנגולת. וכן נראה מן הערוך, ולשון המשנה נאות לזה". וכן כתב המאירי בשם חכמי נרבונאה בהסבר שיטת הרמב"ם: "שהושבת שובכים שבראש המשנה, פירושו אחר לידת התרנגולים לתקן להם את הקן". והנה כתב המגיד משנה: "אחר כן מצאתי לרבינו בפירוש המשנה שכתב וכשנותנין ביצים תחת התרנגולת להתחמם לגדל אפרוחים קרי מושיבין שובכין עכ"ל". ומשמע שהרמב"ם בפירוש המשניות פירש כרש"י. אמנם בפירוש המשניות מהדורת הרב קאפח לא נזכר משפט זה כלל (ומכל מקום גם לפי מהדורת הרב קאפח, נראה שהרמב"ם בפירוש המשנה נקט כשיטת רש"י, עיין הערה 19).

19. וזה פירוש "השתא אותובי מותבינן". ובדמשק אליעזר מבואר, שמה שפירש הרמב"ם את "מושיבין שובכין" באופן שהזכרנו, הוא משום שלפי גירסתו הקושיא היא ממה שכתוב "אם מתה מושיבין אחרת תחתיה", ואם כן על כרחך שבמה ששנינו "מושיבין שובכין בארבעה עשר" אין הכוונה להושבת תרנגולת על הביצים. ועיין הערה 22.

[ב] שם תוך ג' למרדה, דאכתי לא פרח צימרא מינה - הרי"ף לא גרס לה.

אור אליהו

ולפי גירסא זו במה ששינינו "ותרנגולת שברחה מחזירין אותה", יש לפי רב הונא שני תנאים: א. דוקא שלא עברו שלשה ימים מאז שברחה, שאז נוח יותר להחזירה. ב. שישבה כבר על הביצים שלשה ימים קודם שברחה, שאז אם לא תמשיך לשבת עליהם יפסדו הביצים לגמרי מאכילה²⁶. ורבי אמי חולק על התנאי השני וסובר, שגם אם לא ישבה שלשה ימים קודם שברחה מותר להחזירה²⁷.

אמנם רבינו הוסיף בגליון הש"ס שלו, שהרי"ף לא גרים לה לכל התיבות: "תוך שלשה למרדה, דאכתי לא פרח צימרא מינה". ולפי

ששינינו בסיפא: "ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה", הכוונה שבערב פסח אפילו אם מתה מותר להושיב תרנגולת אחרת²³ במקומה²⁴. ועיין הערה²⁵.

[ב] שם בגמ': "אמר רב הונא לא שנו אלא תוך שלשה למרדה, דאכתי לא פרח צימרא מינה. ואחר שלשה לשיבתה, דפסדא לה ביעי לגמרי. אבל לאחר שלשה למרדה, דפרח לה צימרא מינה, ותוך שלשה לשיבתה, דאכתי לא פסדי ביעי לגמרי לא מהדרינן. רבי אמי אמר אפילו תוך שלשה לשיבתה מהדרינן", כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'.

מקום לתרנגולים, הוא משום שכך הבין מפשט לשון המשנה (וכתב על זה "ולשון המשנה נאות לזה"), ודו"ק.

25. כתב השו"ע בהלכות פסח (תסח ו-ז): "מושיבין שובכים לתרנגולים בארבעה עשר, דהיינו לתקן מקום שיעמדו התרנגולים והתרנגולת. תרנגולת שישבה על הביצים שלשה ימים או יותר, ומתה, מושיבין אחרת תחתיה, כדי שלא יפסידו הביצים". ובהלכות חול המועד (תקלו ד) כתב: "אין מושיבין תרנגולת על הביצים לגדל אפרוחים, ואם הושיבה קודם המועד וברחה מעליהם, יכול להחזירה". והיינו כשיטת הרמב"ם. וכתב רבינו בביאורו לשו"ע (תסח שם): "תרנגולת כו' - גירסת הרמב"ם שם זרישא בחולו של מועד", והקושיא מ'אם מתה' כו'. ועסי' תקל"ו ס"ד" כו'.

26. משום שאז נשתנו כבר באופן שאינו ראוי לאכילה (רש"י). אבל אם עדיין לא ישבה שלשה ימים אסור להחזירה, שכן עדיין אפשר למכור את הביצים בזול לאכילה למי שאינו אסטניס. וסובר רב הונא, שלצורך מניעת הפסד מועט לא התירו להחזיר.

27. שסובר רבי אמי שגם לצורך מניעת הפסד מועט התירו להחזיר, כמבואר שם בגמ'.

שלפנינו: "סיפא אתאן לחולו של מועד", וממילא גם מתיישב עם מה שכתב בפירוש המשניות.

23. והחילוק בין החזרת אותה תרנגולת שברחה לבין הושבת אחרת כשמתה הראשונה, מבואר במגיד משנה: "לפי שאין כל התרנגולות מתישבות על ביצים שכבר הוחמו תחת תרנגולת אחרת, הלכך כשמתה שמה לא יועיל בהושבת אחרת עליהן, ולפיכך אין טורחין במועד בספק, אבל בארבעה עשר טורחין". אמנם עיין בפירוש הרב קאפח למשנה תורה שביאר באופן אחר לפי דרכו.

24. על פי הסבר המגיד משנה, ועיין גם מאירי. והנה בדמשק אליעזר מבואר, שמה שפירש הרמב"ם בדין "מושיבין שובכין" שהכוונה היא לתקן את המקום לתרנגולים, הוא משום שלפי גירסתו של הרמב"ם הקושיא היא ממה שכתוב "אם מתה מושיבין אחרת תחתיה", ואם כן על כרחך מה ששינינו ברישא "מושיבין שובכין בארבעה עשר" אין פירושו הושבת תרנגולת על הביצים, שאם כן הייתה הגמ' צריכה להקשות קושיא יותר טובה, שמותר אפילו לכתחילה להושיב תרנגולת על הביצים. אמנם במגיד משנה משמע, שמה שפירש הרמב"ם שהכוונה לתקן

[ג] שם הא והא בחולו של מועד - הרי"ף לא גרס לה.

אור אליהו

שכבר ישבה על הביצים קודם לכן שלשה ימים, ועל תנאי זה חולק רבי אמי וסובר, שגם אם לא ישבה על הביצים שלשה ימים, מותר. ועיין הערה 30.

[ג] שם בגמ': "תנו רבנן, הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין, שברפת ושבחצר מוציאים אותו לאשפה. הא גופא קשיא, אמרת זבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין, והדר תני שברפת ושבחצר מוציאים אותו לאשפה. אמר

הרי"ף גורסים בגמ' רק 28: "אמר רב הונא, לא שנו אלא אחר שלשה לשיבתה, דפסדה ביעי לגמרי, אבל תוך שלשה לשיבתה, דאכתי לא פסידי ביעי לגמרי, לא מהדרינן. רבי אמי אמר, אפילו תוך שלשה לשיבתה מהדרינן" כו'. ומבואר לפי גירסא זו, שלרב הונא יש רק תנאי אחד והוא, שבין כשברחה התרנגולת ורוצים להחזירה, ובין כשמתה ורוצים להושיב אחרת תחתיה 29, מותר דוקא באופן

ברישא ובחולו של מועד דוקא שישבה ג' ימים, שכתב תרנגולת שישבה כו' כמ"ש כאן, וכתב ובמועד אין מושיבין, אבל אם ברחא מחזירין אותה למקומה, משמע דומיא דרישא. **אלא נראה לי שלא היה גורס במלתיה דרב הונא תוך שלש למרדה**."

ואח"כ הוסיף עוד רבינו: "וכן משמע מהרי"ף, שהשמיט מילתיה דרב הונא, אלא שפסק כרב אמי, והרמב"ם פסק כרב הונא". וביאור דבריו (על פי הדמשק אליעזר), שהרי לפי הגירסא שלפנינו רבי אמי חולק על רב הונא רק לגבי התנאי השני, היינו שצריך שתשב על הביצים שלשה ימים, אבל לגבי התנאי הראשון, שצריך שהחזורה תהיה תוך שלשה ימים למרדה, אין מחלוקת ביניהם. אם כן, גם אם פוסק הרי"ף כרבי אמי, היה צריך לפחות להזכיר את התנאי הראשון. אלא על כורחך לא גרס הרי"ף כלל את התנאי הראשון בדברי רב הונא. וכיון שפסק הרי"ף כרבי אמי לא הזכיר כלום מדברי הגמ' (וכגיסת הב"י ברי"ף כנ"ל), שכן רב הונא בא להוסיף תנאי על דברי המשנה ורבי אמי דוחה את התנאי הזה, ואם כן, כיון שפסק הרי"ף כר' אמי נשארים דברי המשנה כפשוטם. אבל הרמב"ם פסק כרב הונא, ולכן הזכיר את התנאי שישבה שלשה ימים קודם לכן, אבל את התנאי שצריך שהחזורה תהיה בתוך שלשה ימים למרדה לא הזכיר, שהוא אינו גורס כן בגמ' כנ"ל.

28. ברי"ף שלפנינו (יה ע"ב) גרס בדברי רב הונא כגירסא שלפנינו בגמ', והשמיט את דברי רבי אמי. וכתב השלטי גיבורים שהרי"ף פסק כרב הונא לחומרא. אמנם המו"ל של הגהות רבינו בש"ס ווילנא כתבו: "ומה שכתוב ברי"ף שלנו אינו מהרי"ף, ובדפוס הראשון ליתא". והב"י (תקלו, ד) כתב: "והרי"ף כתב המשנה כצורתה, ולא כתב שום דבר מהנאמר בגמרא עליה".

29. כך כתב רבינו בביאורו לשו"ע בדעת הרמב"ם, ואחר כך כתב שהרי"ף סובר כרמב"ם. ועיין הערה הבאה.

30. כתב הרמב"ם (ס): "ומושיבין שובכין לתרנגולים, תרנגולת שישבה על הביצים שלשה ימים או יתר ומתה, מושיבין אחרת תחתיה בארבעה עשר, כדי שלא יפסדו הביצים, ובמועד אין מושיבין, אבל אם ברחא במועד מעל הביצים מחזירין אותה למקומה". ומבואר ברמב"ם: א. בין במתה ומושיבים אחרת תחתיה בארבעה עשר, ובין שברחה במועד ורוצים להחזירה, מותר דוקא באופן שישבה על הביצים לפחות שלשה ימים קודם לכן. ב. הרמב"ם לא הזכיר לגבי דין ברחא במועד את התנאי שמוותר להחזירה דוקא בתוך שלשה ימים למרדה. וכתב רבינו בביאורו לשו"ע (תסח, ז) בהסבר שיטת הרמב"ם: "והמעין ברמב"ם יראה, שאין כוונתו כן (היינו כמו שהסבירו הב"י), שלא הזכיר כלל תוך ג' ימים למרדה, ומשמע שם, דגם

אור אליהו

של מועד, וכך צריך לגרוס בגמ': "רבא אמר, הכי קאמר, אם נעשה חצר כרפת מוציאין אותו לאשפה"³⁵. ומבואר לגירסא זו, שלרבא אין הבדל בין ארבעה עשר לחול המועד, ובשניהם אין מוציאים את הזבל מן החצר אלא מסלקים אותו לצדדים, ורק כשנתרבה הזבל כל כך עד שנעשתה החצר כרפת מותר להוציאו לאשפה. וטעמו של רבינו, שכך מבואר ממה שכתב הרי"ף (יה ע"א): "ת"ר הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין, ואם נעשית חצר כרפת בקר מוציאין אותו לאשפה". הרי שהרי"ף הביא את הברייתא כפי שרבא פירש אותה, ולא ציין שמדובר דוקא בחול המועד, ואם היה סובר הרי"ף שרבא דיבר רק על חול המועד ודאי היה מציין זאת, שכן הסוגיא מדברת על ארבעה עשר. וכן הביא הרי"ף (מועד קטן ו ע"ב) את

אביי, לא קשיא, כאן בארבעה עשר, כאן בחולו של מועד. רבא אמר³¹, **הא והא בחולו של מועד**, והכי קאמר אם נעשה חצר כרפת, מוציאין אותו לאשפה, כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'³². ולפי גירסא זו מבואר שלרבא הברייתא דיברה רק על חול המועד, ובחול המועד עצמו יש חילוק, שאם הזבל מועט מסלקים אותו לצדי החצר, ואם התרבה הזבל כל כך עד שהחצר נעשתה כרפת, ואין מקום לסלקו לצדדים, מוציאים אותו לאשפה מחוץ לחצר³³. ומשמע לפי זה שלדעת רבא בארבעה עשר אין חילוק, וגם כאשר לא התרבה הזבל כל כך ולא נעשתה החצר כרפת, מותר להוציא את הזבל לאשפה חוץ לחצר³⁴.

ורבינו בגליון הש"ס שלו כתב שהרי"ף לא גרס לה בדברי רבא לכל התיבות "הא והא בחולו

המועד. וכן כתבו הפרי חדש (תסח, ה-ט), הב"ח (שם) ומעשה רקח בדעת הרמב"ם.

והנה כתב הב"י (שם): "תנו רבנן, הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין, שברפת ושבחצר מוציאין אותו לאשפה. הא גופא קשיא, אמרת זבל שבחצר וכו' **ופירש רבא דהכי קאמר, אם נעשית חצר כרפת מוציאין אותו לאשפה**. ולא ידעתי למה השמיט הרמב"ם דין זה". ומבואר מדברי הב"י שלא גרס בגמ' כגירסא שלפנינו בדברי רבא "הא והא בחולו של מועד", ולכן מובן מדוע תמה על הרמב"ם שהשמיט דין זה לגבי י"ד. וכן כתב רבינו בביאורו לשו"ע (שם): "והרמב"ם השמיטו ולא כתבו אלא גבי חול המועד. ובי"י תמה עליו, והוא פשוט, דגריס כגירסא שלנו בגמ' ואבעית אימא **הא והא בחולו של מועד** כו'".

35. וכן משמע שגרס בשבלי הלקט (סדר פסח רכד) שכתב: "ואוקמא רבה (ולפנינו "רבא") הכי קאמרינן, אם נעשה חצר כרפת מוציאין אותו לאשפה". הרי שלא הזכיר כלל שרבא דיבר דוקא בחול המועד.

31. כך היא הגירסא שלפנינו בגמ', אמנם בביאור רבינו לשו"ע (תסח, ט) משמע שגרס: "**ואיבעית אימא** הא והא בחולו של מועד" כו', אמנם בתחילת דבריו שם משמע שכן גרס "רבא" וצ"ע (ויתכן שרבינו כתב "רבא", היינו "רבא אמר", והחליפו המדפיסים ר' ב-זא' ויצא 'ואב"א').

32. וכעין זה גרס ברבינו חננאל: "רבא אמר לעולם בחולו של מועד".

33. על פי רש"י.

34. וכן משמע ברמב"ם, שבהלכות חול המועד (יו"ט טו ב, ה, יא) כתב: "הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין, ואם נעשית חצר כרפת בקר מוציאין אותו לאשפה". ואילו לגבי ארבעה עשר בניסן (שם כא) לא התנה שתיעשה החצר כרפת בקר: "וגורפין זבל מתחת רגלי בהמה, ומוציאים אותו לאשפה". ומשמע שגם כשלא התרבה הזבל עד שנעשתה החצר כרפת בקר מותר להוציאו לאשפה. והיינו משום שפסק הרמב"ם כרבא על פי הגירסא שלפנינו, ולכן כתב את החילוק בין נעשתה החצר כרפת ללא נעשתה, רק לגבי חול

אור אליהו

פירושו של רבא לברייתא בסוגיא שדנה בחול המועד³⁶. ומבואר מכל זה, שלרי"ף אין

הרא"ש (מו"ק שם) כתב את ההיתר של להוציא מהחצר כשהתרבה הזבל גם לגבי חול המועד (וכן בפשטות פסק הטור עצמו בהלכות חול המועד שם). וצ"ע. ובספר נהר שלום (תסח, ז) כתב מחמת הקושי הנ"ל, שאפשר שיש להגיה בדברי קיצור פסקי הרא"ש וצריך לומר: "הזבל שבחצר, ביום י"ד מסלקו לצדדין, ואם רב הזבל בחצר מוציאו לאשפה. **ושתחת רגלי הבהמה מוציאו לאשפה**, ובחול המועד אינו מוציאו, אלא מסלקו לצדדין". והיינו, שמה שכתוב שבחול המועד אינו מוציאו, הוא רק לגבי הזבל שתחת רגלי הבהמה, שבו באמת יש חילוק בין י"ד לחול המועד, כמו שמפורש במשנה "גורפין מתחת רגלי בהמה בארבעה עשר, ובמועד מסלקין לצדדין". אבל לעניין הזבל שבחצר, י"ד וחול המועד שווים וכנ"ל].

אמנם הב"ח (שם), אף על פי שברעת הרי"ף והרא"ש לדינא כתב ככל הנזכר לעיל, מכל מקום לענין הגירסא משמע מדבריו שהרי"ף והרא"ש גרסו כגירסא שלפנינו, שכך כתב: "משמע שמפרשים דרבא דקאמר הא והא בחולו של מועד לאו דוקא בחולו של מועד, דודאי איכא לאוקמי נמי דהא והא בי"ד, והכי קאמר, אם נעשה חצר כרפת מוציאין אותו לאשפה. אלא משום דלאביי אי אפשר לאוקומי אלא דרישא בחולו של מועד וסיפא בי"ד, קאמר רבא דלא צריך להאי דוחקא, אלא איכא לאוקומי נמי סיפא בחולו של מועד כמו רישא. ואין הכי נמי, דאיכא למימר דרישא נמי בי"ד כמו סיפא, אלא דניחא ליה למימר טפי דסיפא כמו רישא. אי נמי חדא מינייהו נקט". וכעין זה כתב בקרבן נתנאל (שם אות ש): "מדהביא הרי"ף ורבינו (הרא"ש) ברייתא זו על י"ד, צריך לומר הא דמשני רבא הא והא בחולו של מועד, דלאו דוקא, הוא הדין דהוה מצי לאוקמיה הא והא בי"ד. אלא דאשמועינן כח דהיתרא, דאם חצר נעשה כרפת, אפילו בחולו של מועד מפנין לאשפה", וכן כתב בנהר שלום (שם).

36. וגם שם הביא הרי"ף את דברי רבא בסתמא, ולא נזכר בדברי רבא שמדובר בחולו של מועד. 37. וכן מבואר ברא"ש, שכתב כדברי רבא בפירוש הברייתא, הן לגבי ארבעה עשר (ד, ט), והן לגבי חול המועד (מו"ק ב, ט). וכן מבואר בטור ובשו"ע שפסקו כן הן לגבי ארבעה עשר (תסח, ט), והן לגבי חול המועד (תקלה, א). וכתב רבינו בביאורו לשו"ע (תסח שם) על מה שפסק השו"ע כן לגבי ארבעה עשר: "הזבל כו' - כשיטת הרי"ף דקאי גם אי"ד, שלא היה גורס בדברי רבא הא והא בחולו של מועד". אמנם עיין בחק יעקב (תסח ס"ק יד) שכתב, שגם לדעת הטור ארבעה עשר דינו קל מחולו של מועד. ונהנה החק יעקב הביא לראיה את דברי רבינו יעקב בעל הטורים בחיבורו קיצור פסקי הרא"ש (ד, ט): "הזבל שבחצר ביום י"ד מסלקו לצדדין, ואם רב הזבל בחצר מוציאו לאשפה. ובחול המועד אינו מוציאו, אלא מסלקו לצדדין". ולכאורה הדברים תמוהים, שלפי זה שיטת הרא"ש לא מתישבת בסוגיא, שכן לאביי החילוק הוא בין י"ד לחוה"מ, ואין חילוק כלל בין התרבה הזבל ללא התרבה. ולרבא, לפי הגירסא שלפנינו, דוקא בחוה"מ יש חילוק בין התרבה הזבל ללא התרבה, ואילו בי"ד אפילו לא התרבה הזבל מותר. ואם נאמר כגירסת הרי"ף לדעת רבינו, שלא גורסים "הא והא בחולו של מועד" יוצא שהחילוק בין התרבה הזבל ללא התרבה הוא בין בי"ד ובין בחוה"מ. ולכאורה אפשר לומר, שהחילוק של רבא בין התרבה הזבל ללא התרבה הוא רק לגבי ארבעה עשר, וחול המועד לא הוזכר כלל בסוגיא, אלא כיוון שבאופן כללי דינו של חול המועד חמור מארבעה עשר, אפשר לומר שבו אין את הקולא להוציא את הזבל גם כאשר התרבה בחצר. אלא שגם זה קשה לומר: א. דיו לבא מן הדין להיות כנידון, ומניין לנו להחמיר גם בפרט זה בחול המועד (שהרי לא בכל דבר דינו חמור יותר מארבעה עשר). ב. גם אם אפשר ליישב זאת עם הסוגיא, מכל מקום